

Real and legal is done in the form of a civil company

Abstract

The purpose of this study is to investigate and recognize the social and legal benefits of forming an economic benefit group and distinguishing it from civil society. In 2010, the legislature, following some developed countries, in the form of Article 107 of the Fifth Five-Year Development Plan Law, provided the basis for the formation of an economic benefit group for joint economic and commercial activities. Real and legal is done in the form of a civil company. It has various effects and benefits such as facilitating and expanding economic and commercial activities, industrial economic exchanges, etc. for a limited period. As mentioned, the economic benefit group It is similar to various institutions, such as civil participation in jurisprudence. Accordingly, the main question that this research intends to answer with a descriptive-analytical method is what are the social and legal benefits of forming an economic interest group and what are the commonalities and differences between this group and a civil society company. The research findings show that, due to the provision of legal infrastructure, the formation of this type of economic cooperation and the appropriate dimensions for its expansion, will have different effects on economic development and improving the quality of services. Of course, it should be noted that the economic benefit group has the same nature and meaning with different institutions such as civil companies, and the concept of civil company is emphasized in Imami jurisprudence.

بررسی فواید اجتماعی حقوقی تشکیل گروه منفعت اقتصادی و تمیز آن با شرکت مدنی

مجید رهایی^۱

سید حسن حسینی مقدم^۲

مهدی فلاح خاریکی^۳

تاریخ دریافت: ۱۹/۱۰/۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۰۳/۰۶/۱۴۰۱

چکیده

هدف تحقیق حاضر، بررسی و شناخت فواید اجتماعی و حقوقی تشکیل گروه منفعت اقتصادی و تمیز آن با شرکت مدنی است. قانونگذار در سال ۱۳۸۹، به پیروی از برخی کشورهای پیشرفته، در قالب ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه، بستر تشکیل گروه منفعت اقتصادی را برای انجام فعالیت اقتصادی و تجاری مشترک فراهم کرد. تشکیل گروه منفعت اقتصادی که با مشارکت دو یا چند شخص حقیقی و حقوقی در قالب شرکت مدنی انجام می‌گردد آثار و فواید مختلفی از جمله تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری، تبادلات اقتصادی صنعتی و... برای یک دوره محدود را در پی دارد. آن گونه که مطرح شد، گروه منفعت اقتصادی با نهادهای مختلفی مشابه است که از جمله می‌توان به شرکت مدنی در فقه اشاره نمود. بر همین اساس، سوال اصلی که این تحقیق با روش توصیفی-تحلیلی قصد داشته بدان پاسخ دهد این است که تشکیل گروه منفعت اقتصادی چه فواید اجتماعی حقوقی به دنبال دارد و اینکه بین این گروه و شرکت مدنی چه نقاط اشتراک و افتراقی وجود دارد. یافته‌های تحقیق نشان از آن دارد که، با توجه به فراهم شدن زیرساخت قانونی، تشکیل این نوع همکاری اقتصادی و ابعاد مناسب برای گسترش آن، آثار مختلفی را در جهت توسعه اقتصادی و ارتقای کیفیت خدمات را در پی خواهد داشت. البته باید خاطر نشان شد که، گروه منفعت اقتصادی با نهادهای مختلفی همچون شرکت‌های مدنی دارای ماهیت و مفهوم یکسانی می‌باشد و در فقه امامیه نیز بر مفهوم شرکت مدنی تاکید شده است.

واژگان کلیدی: شخصیت حقوقی - منفعت اقتصادی - شرکت مدنی

^۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد آیت اله آملی، آمل، ایران

^۲ استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه مازندران، بابلسر، مازندران، ایران (نویسنده مسئول)،

^۳ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد آیت اله آملی، آمل، مازندران، ایران

برای اولین بار در تاریخ حقوق تجارت ایران تعداد معدودی ماده و تبصره به عنوان یک شرکت تجاری به رسمیت شناخته شد. هر چند ماده ۱۰۷ قانون برنامه توسعه برای گروه اقتصادی اقتصادی با منافع مشترک ترسیم کرده است و مساله و ایرادی که به قانون گذار در این زمینه وارد است این است که چرا در انشاء حکمی که مصادیق علمی تعریف نشده ای که بر گرفته از نظام حقوقی فرانسه است، استفاده کرده است. مشارکت، جوینت و نچر یا کنسرسیوم ساختاری است که بین دو یا چند ششخص حقیقی یا حقوقی و عمدتاً از کشور های مختلف تشکیل می ود که در آن اعضاء، بخشی از منابع خود را با حفظ استقلال اقتصادی خود، برای هدف مشترکی تجمی می کنند. از این رو ضروری است تا ماهیت حقوقی گروه منفعت اقتصادی و تمیز آن با شرکت مدنی در فقه امامیه وسایر نهاده مشابه را بررسی کنیم.

مبحث اول: مفهوم گروه اقتصادی

در ماده ۱۰۷ قانون، قانون گذار ساختار جدیدی را به نام این گروه، برای فعالیت های اقتصادی پیش بینی کرده است. این گروه از بسیاری جهات شبیه کنسرسیوم است (کنسرسیوم نوعی از مشارکت مدنی شرکت بدون شخصیت حقوقی است) با این تفاوت که دارای شخصیت حقوقی است و مقرراتی در خصوص انحلال و تصفیه آن در قانون آمده است. منظور از اصطلاح «گروه اقتصادی با منافع مشترک» در فرانسه، ایجاد تشکیلاتی برای استفاده مشترک شرکت های رقیب است. به عنوان نمونه، شرکت های صادرکننده فرش می توانند برای بازاریابی در منطقه ای از جهان، فعالیت خود را مشترک و متمرکز نمایند تا با هزینه کمتر و رقابت سالم تری به فروش بیشتر و قیمت بالاتری نایل آیند. در فرانسه گروه های منافع اقتصادی، با قانون ۲۳ سپتامبر ۱۹۶۷ به وجود آمده است (خرزاعی، ۱۳۸۸: ۱۰۹). در ایران نیز برای نخستین بار «گروه اقتصادی با منافع مشترک» در لایحه قانون تجارت ۱۳۸۴/۵/۱۰ و در ذیل باب سوم (قراردادهای تجاری) طی مواد ۱۰۱ الی ۱۲۱ آن لایحه آمده بود لکن پس از آن که لایحه حذف گردید. پس از حذف مواد مذکور و طولانی شدن زمان تصویب قانون تجارت، در برنامه پنجم توسعه در ذیل ماده ۱۰۷ به گروه «گروه اقتصادی با منافع مشترک» مجدداً اشاره شد (پاسبان و قربانی زلیخانی، ۱۳۹۶: ۶).

گفتار اول: اوصاف و ویژگی های گروه اقتصادی با منافع مشترک

بند اول: توافق کتبی اشخاص برای مشارکت

اساس پیدایش هر ماهیت حقوقی، توافق اراده طرفین قرارداد است. و کتبی بودن توفیق را نیز شرط صحت قرارداد دانسته است. علت درج شرط کتبی بودن قرارداد، اهمیت بالای چنین قراردادهایی می باشد. در این نوع قراردادها طرفین اعم از شخص حقیقی یا حقوقی باید اهداف مشارکت، میزان سرمایه مورد نیاز، نحوه چگونگی تعلق سود و زیان، نحوه انتقال سهم هر یک از شرکا، مدت مشارکت، قانون حاکم و زبان رسمی قرارداد را (در صورتی که طرف قرارداد خارجی باشد) مشخص نمایند. بنابراین، می بایست تمامی مواردی که در مشارکت لازم است در قرارداد درج شده و سپس برای برای ثبت به مرجع ثبت شرکت ها ارائه گردد (پاسبان و قربانی زلیخانی، ۱۳۹۶: ۶). بنابراین مبنای روابط فی مابین شرکا گروه با تشکیل یک شخصیت حقوقی، قرارداد منعقد بین آنها خواهد بود. شرکت های تجاری و بازرگانی می توانند در حدود مقررات اساسنامه ای خود به انعقاد قرارداد گروه اقتصادی با منافع مشترک با افراد حقیقی یا شرکت های دیگر دست یازند. در این قانون صراحتاً همکاری و سرمایه گذاری مشترک بین اشخاص حقیقی و حقوقی ایران با اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی را در کلیه زمینه های تولید و صنعتی و معدنی و بازرگانی، مالی و خدماتی در خارج از کشور را پذیرفته است (رستم زاده، ۱۳۹۳: ۵).

بند دوم: ثبت قرارداد در مرجع ثبت شرکت ها

یکی دیگر از الزامات برای تاسیس این گروه ها، ثبت موسسات غیر تجاری که جداگانه در قانون تجارت مورد حکم قرار گرفته است، صلاحیت ندارد (علوم یزدی، ۱۳۹۲: ۷۸). با نگاهی به لایحه قانون تجارت ۱۳۸۴ در صورتی که گروه اقتصادی با منافع مشترک ثبت نشود نمی تواند به فعالیت خود ادامه دهد. در صورت ثبت آنرا دارای شخصیت حقوقی دانسته و آثار شخصیت حقوقی بر گروه تحمیل می شود (ماده ۱۰۳). البته عدم ثبت همراه با مجازات خواهد بود (ماده ۱۲۰). عبارت «تشکیل» که در ماده ۱۰۷ قید شده نشان دهنده مراتب فوق است. در فضای کسب و کار کنونی کشور ما نیز، معمولاً اشخاص ثالث در ارتباط با گروه های اقتصادی، اسناد ثبت را از گروه ها مطالبه می کنند امری مناسب بوده و موجب اینست بیشتر در فضای کسب و کار خواهد بود. وانگهی نظارت دولت و قدرت حاکم بر این گونه اشخاص افزایش می یابد و حتی بر درآمد مالیاتی دولت می افزاید. اما سوالی که مطرح می گردد این است که آیا در وضعیت فعلی ثبت گروه در مرجع ثبت شرکت ها موجب دارا شدن شخصیت حقوقی گروه می گردد یا خیر؟ ما معتقدیم پس از ثبت، گروه دارای شخصیت حقوقی می گردد و به صرف نوشتن قرارداد کتبی و انجام تعهدات اشخاص گروه، گروه دارای شخصیت حقوقی نمی گردد.

۱- مادامی که شرکت به ثبت نرسیده صدور ورقه سهام را ممنوع دانسته و امضاکنندگان را مسئول جبران خسارت دانسته است. بنابراین از ابتدایی ترین ویژگی یک شرکت دارای شخصیت حقوقی این است که بتواند ورقه سهم صادر نماید. چگونه ممکن است شرکت سهامی دارای شخصیت حقوقی را قبل از ثبت از صدور ورقه سهم ممنوع کرد؟

۲- هرگاه ابلاغ اوراق دعوی در محل تعیین شده ممکن نگردد اوراق به آدرس آخرین محلی که به اداره ثبت شرکت ها معرفی شده ابلاغ خواهد شد در نتیجه و به محض اعلام مرجع ثبت شرکت ها به عدم وجود سابقه از شرکت طرف دعوی و ناتوانی طرف مقابل از ارائه نشانی معتبر، دفتر دادگاه رسیدگی کننده نسبت به رد دادخواست مبادرت خواهد نمود. لذا ثبت شرکت متضمن شناسایی و اعلام اقامتگاه برای آن به عنوان یکی از آثار مهم شناسایی نهاد شخصیت حقوقی است. در غیر این صورت باید بر آن بود تا مقنن از یک سو شخصیت شرکت تجاری ثبت نشده را بپذیرد و از سوی دیگر و با رویکردی متعارض، آثار پذیرش آن و از جمله اقامتگاه قانونی برای شرکت را به رسمیت نشناسد، نتیجه ای که قبول آن بسیار دور از ذهن به نظر می رسد (گلدر، ۱۳۶۶: ۱۷۷).

بند سوم: الزام به داشتن دفاتر تجاری

از دیگر ویژگی های گروه اقتصادی با منافع مشترک، الزام به داشتن دفاتر تجاری می باشد تا به وسیله آن بتوان بر عملیات گروه نظارت داشت. با این حال، تحمیل چنین الزاماتی ماهیت این نوع گروه ها را به جوینت و نچرهای شرکی نزدیک میکند؛ چنان که برخی از حقوق دانان نیز ورود نهاد بازرسی به گروه اقتصادی با منافع مشترک به حکم قانون را بر خلاف ماهیت قراردادی این گروه ها دانسته اند (علوم یزدی، ۱۳۹۲: ۸۰).

بند چهارم - تنظیم قرارداد کتبی

باتوجه به اهمیت این قالب حقوقی و نظر به اینکه در قرارداد فیما بین اهداف مشارکت، میزان سرمایه مورد نیاز و طریقه تأمین آن، شکل حقوقی مشارکت، چگونگی اخذ تصویب نامه و مجوزهای مورد نیاز، گزارش های مالی و نحوه تنظیم آنها، نقل و انتقال سهم هریک از شرکاء، مدت مشارکت، قانون حاکم و زبان رسمی قرارداد در صورتی که طرف قرارداد خارجی باشد از جایگاه بالایی برخوردار است.

در نگاه نخست به نظر نمی‌رسد که قانون‌گذار با وضع این ماده ماهیت جدیدی را به وجود آورده باشد؛ چرا که ایجاد شرکت مدنی پیش‌تر نیز با رعایت شرایط مربوط به آن ممکن بوده است. رعایت اصل منع انحصار نیز باید در همه قراردادهای و توافقات رعایت شود، قانون‌گذار حکم جدیدی وضع ننموده است (علوم‌ی زدی، ۱۳۹۲: ۷۷)، لکن با توجه به اوصاف خاص متمایز این نهاد، به ویژه مسئولیت تضامنی به نظر می‌رسد که قانون‌گذار نهاد جدیدی را شناسایی نموده است (پاسبان و قربانی زلیخانی، ۱۳۹۶: ۸).

گفتار اول: گروه اقتصادی و شرکت های مدنی در فقه امامیه و قانون مدنی ایران

آنچه در این تحقیق مد نظر است آنست که آیا مفهوم گروه اقتصادی با شرکت مدنی یکی است یا خیر و چه شباهت‌ها و تفاوت‌های بین این دو در فقه امامیه وجود دارد بر این اساس به بررسی شرکت مدنی در فقه اسلامی خواهیم پرداخت. ماهیت شرکت یعنی «اشاعه در حق مالکیت» توجه شده است؛ گویی اشاعه مهم‌ترین عنصر شرکت بوده و در واقع وصف مالکیت شرکا است. این تعریف چنان مجمل است که شناسایی عقد شرکت به عنوان عقدی مستقل محل تردید است. اجتماع حقوق، بدین معنا که موضوع مالکیت هیچ‌یک از مالکین در شیء واحد مشخص نباشد به طوری که هر جزئی از اجزای شیء واحد در عین حال متعلق حق مالکیت هر یک از ایشان است. و شهید ثانی در تعریف شرکت می‌فرماید: «هو اختلاط النصیبین فصاعدا بحيث لا یتمیز الواحد عن الآخر» یعنی شرکت عبارت است از امتزاج دو سهم و یا بیشتر به گونه‌ای که قابل تشخیص از یکدیگر نباشند. جواهرالکلام و نیز برخی دیگر، در تعریف آن به دو جنبه لغوی و شرعی پرداخته و این گونه بیان داشته‌اند:

شرکت در معنای لغوی بر حسب آنچه گفته شده به معنای اختلاط و امتزاج، اشاعه و یا در کنار هم قرار گرفتن است. بنابراین برای تحقق شرکت لازم است دو یا چند حق مالکیت از طریق انعقاد یکی از عقود ناقله با هم به نحوی در آمیزد که تمیز آن از یکدیگر ممکن نباشد؛ به دیگر سخن، شرکاء توافق می‌کنند که مالکیت انفرادی خود را به مالکیت اشتراکی تبدیل نمایند به گونه‌ای که حق هر کدام در عین حال که به صورت عینی وجود و اصالت دارد، متشردر مجموع باشد (اسحاقی آستانی، ۱۳۹۶: ۹). بنابراین همان‌طور که گفته شد شرکت مدنی یکی از نمادهای سرمایه‌گذاری و تشریک مساعی و راهی مهم جهت ترقی نظام اقتصادی و تجاری جامعه است که در اسلام نیز مورد توجه قرار گرفته است. چنانکه از تعملق در ماهیت و چیستی آن بر می‌آید: این است که مبنای مغایره و سودبری بیشتر است، به طوری که هر شریک با توجه به میزان سرمایه و تخصصی که به کار می‌گیرد، انتظار تحصیل سود بیشتری را دارد (مخصوصی و آیین، ۱۳۹۶: ۷۴).

مبحث چهارم: مقایسه گروه اقتصادی با منافع مشترک با نهادهای مشابه

گفتار اول: جوینت ونچر (مشارکت انتفاع)

این اصطلاح از سال 1980 به بعد در آرای دادگاه‌های آمریکا مورداستفاده قرار گرفت. ژان شاپیرا حقوق دانان فرانسوی، جوینت ونچر را این گونه تعریف می‌کند: «چارچوب حقوقی همکاری است که در آن خطرات احتمالی و مدیریت میان طرفین تقسیم می‌شود. این همکاری ممکن است شکل یک شرکت واقعی را داشته باشد یا به صورت قرارداد بدون ایجاد شخص حقوقی باشد یا بالاخره شرکت به ضمیمه قرارداد کار و سرویس باشد. در ادبیات حقوقی و اقتصادی کشور ما جوینت

ونچر را با تعابیر مختلفی ترجمه کرده اند. با عنایت به مشخصه اصلی این تأسیس حقوقی که انعطاف پذیری آن در مقابل ماهیت غیرقابل انعطاف است، نهایتاً اصطلاح مشارکت انعطاف پذیر را برای ترجمه این اصطلاح مناسب تر دانسته اند (باستانی، ۱۳۹۰: ۵۵). و جوینت ونچرهای فاقد شخصیت حقوقی با قراردادی تقسیم می شوند البته برخی نیز با عنوان مشارکت انتفاعی حقوقی و مشارکت انتفاعی مدنی این تقسیم را مطرح کرده اند. در هر صورت جوینت ونچر ماهیت قراردادی دارد و موافقتنامه یا قرارداد همکاری که بین شرکا تنظیم می شود عنصر اصلی آن محسوب می گردد (عیسایی و کبیری شاه آبادی، ۱۳۹۳: ۱۵۸).

گفتار دوم: موارد افتراق گروه اقتصادی با شرکت های مدنی و تجاری

قانون گذار ساختار جدیدی را به نام گروه اقتصادی، برای فعالیت های اقتصادی پیش بینی کرده است. گروه اقتصادی از بسیاری جهات شبیه کنسرسیوم است، با این تفاوت که دارای شخصیت حقوقی است. شرکت مدنی، شرکتی است که به موجب قرارداد بین دو یا چند نفر برای کسب درآمد از طریق فعالیت مشترک تشکیل می شود. شرکت مدنی ممکن است برای کسب و کار یا خرید و فروش یا پیشه وری و انجام حرفه و صنعتی به وجود آمده باشد. شرکت مدنی تابع این موارد افتراق آن اند که در گروه اقتصادی عبارت اند از:

۱- برخلاف شرکت مدنی در مرجع ثبت شرکت ها ثبت می شود.

۲- برخلاف شرکت مدنی، باید در آن لزوماً مدت تعیین گردد

۳- برخلاف شرکت مدنی، قواعد خاصی برای تصفیه آن مقرر شده است.

۴- مسئولیت اعضاء در گروه اقتصادی به صورت تضامنی است. یعنی هر عضو نسبت به کلیه دیون حاصل از فعالیت های گروه اقتصادی مسئول است، در حالیکه در شرکت مدنی مسئول هر شریک نسبی است. یعنی هر شریک فقط به نسبت سهمی که از کل سرمایه شرکت داراست، باید پاسخگوی دیون شرکت باشد (ماده ۵۷۵ قانون مدنی)

امروزه سرمایه‌گذاری‌های مشترک شرکت‌های کشورهای در حال توسعه با شرکت‌های خارجی در قالب گروه اقتصادی با منافع مشترک یکی از راه‌های اصلی دستیابی به اهداف هر دو طرف تلقی می‌شود. این گونه مشارکت‌ها، حداقل در اصول، می‌توانند هر یک از شرکا را از مزیت‌های نسبی طرف دیگر متفع سازند. شرکای محلی می‌توانند اطلاعات بسیار مفیدی نسبت به بازار داخلی، مقررات و بورکراسی دولتی، بازار نیروی کار و احتمالاً امکانات تولیدی موجود را ارائه نمایند و در مقابل، شرکای خارجی نیز دستیابی به تکنولوژی پیشرفته تولید، مدیریت کارآمد و بازارهای صادراتی را امکان‌پذیر می‌سازند. اصولاً در این گونه مشارکت‌ها نیازهای سرمایه‌گذاری هر یک از طرفین، در مقایسه با سرمایه‌گذاری مستقل کاهش خواهد یافت. بنابراین محدود کردن گروه اقتصادی با منافع مشترک صرفاً در قالب ایجاد شخصیت حقوقی با اهداف آن سازگاری ندارند. ضروری است، روش‌هایی که در این زمینه وجود دارد مورد تأیید و تصویب قانون‌گذار قرار گیرد مواد ۱۰۱ الی ۱۲۰ باب سوم از فصل پنجم در لایحه قانون تجارت ۱۳۸۴ به موضوع گروه اقتصادی با منافع مشترک اختصاص داده شده اما به لحاظ تأخیری که در تصویب لایحه یادشده رخ داده مراتب در قانون برنامه پنجم توسعه مطرح گردیده است؛ اگرچه در قانون اخیرالذکر به لحاظ ویژگی آن جای نهادسازی حقوقی نیست. مشارکت تجاری بین‌المللی قراردادی چنان که از عنوان آن پیداست صرفاً ماهیت قراردادی داشته و محصول و تابع اراده طرف‌های قرارداد می‌باشد در نتیجه فاقد شخصیت حقوقی بوده و اگر در حقوق ایران در صدد یافتن محمل و جایگاهی حقوقی بر آن باشیم باید گفت چنین قراردادی از مصادیق مواد ۱۰ و ۵۷۱ قانون مدنی بحساب آمده و طرز اداره آن تابع شرایط مقرر بین شرکا خواهد بود (م ۵۷۶) فقدان شخصیت حقوقی باعث عدم اقبال سرمایه‌گذاران از این نهاد حقوقی گردیده است و به همین علت جز در پاره‌ای موارد همچون قراردادهای مشارکت مدنی منعقدین اشخاص حقیقی و حقوقی بانک‌ها کمتر از آن استقبال می‌شود. وینت ونچر (مشارکت انتفاعی) گونه‌ای همکاری مشترک بین بنگاهی برای به نتیجه رساندن پروژه‌های بزرگ است. این نهاد به دو گونه‌ی قراردادی و شرکی امکان تحقق دارد. برخلاف گونه‌ی شرکی، جوینت ونچر قراردادی فاقد شخصیت حقوقی می‌باشد. از آنجا که حقوق ایران فاقد مقرراتی خاص در این زمینه است، برای به دست دادن مقررات حاکم بر هر یک از دو گونه‌ی جوینت ونچر، لازم است به ترتیب از نهادهای مشلله قراردادی (همچون عقد شرکت) و شرکی (همچون شرکت سهامی خاص و با مسئولیت محدود) یاری جویم.

الف) منابع فارسی

- اردبیلی، محمدعلی (۱۳۸۲) حقوق جزای عمومی، جلد نخست، تهران، چاپ پنجم
- امامی، حسین، (۱۳۶۲)، حقوق مدنی، جلد ۲، اسلامیه. کاشانی، محمود، (۱۳۸۸)، قراردادهای ویژه، میزان.
- باستانی، علیرضا (۱۳۹۰)، آثار اقتصادی و بسترهای قانونی برای تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک (جوینت ونچر)، مجله اقتصادی - ماهنامه مسائل و سیاست های اقتصادی، شماره های ۹ و ۱۰، صص ۵۳-۷۸
- پاسبان، محمدرضا (۱۳۸۹). حقوق شرکت های تجاری، انتشارات سمت، چاپ هفتم
- پاسبان، محمدرضا، قربانی زلیخانی، مجید، (۱۳۹۶)، حقوق، تعهدات و مسئولیت های شرکا در قراردادهای جوینت ونچر» با تأکید بر گروه اقتصادی با منافع مشترک، فصلنامه قضاوت، شماره ۹۰
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، (۱۳۶۱) مقدمه عمومی علم حقوق، تهران، گنج دانش
- حکیمان، علی محمد، (۱۳۸۴)، بررسی ماهیت و ساختار جوینت ونچر، نشریه حوزه و دانشگاه، شماره ۴۴.
- حکیمان، محمدعلی (۱۳۸۵)، بررسی ماهیت و ساختار جوینت ونچر، فصلنامه حوزه و دانشگاه، قرار دادهای تجاری بین المللی
- اسحاقی آستانی، محمد، (۱۳۹۶)، بررسی فقهی حقوقی شرکت های تجاری و مدنی و وجوه افتراق و اشتراک آنهاف پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
- خزاعی، حسین، (۱۳۸۸)، مقدمه علم حقوق تجارت داخلی و بین المللی، جنگل.
- رضایی، علی (۱۳۹۶) مبانی مسئولیت شرمات مادر در قبال شرکت تابع (مطالعه تطبیقی در نظام حقوقی انگلیس و ایران)، پژوهش های حقوق تطبیقی، دوره ۲۱، شماره ۳
- مخصوصی، رسول، آبین، علیرضا، (۱۳۹۶)، بررسی تحلیلی فقهی حقوقی شرط خلاف مسئولیت نسبی در شرکت های مدنی از منظر مذاهب خمس و حقوق ایران، فصلنامه فقه مقارن، سال هفتم، شماره ۱۳.
- شایگان، علی (۱۳۳۹). حقوق مدنی ایران، جلد اول، خانه مجلس
- عیسائی تفرشی، محمد، کبیری شاه آباد، حمید، (۱۳۹۳)، تحلیل حقوقی ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران: شرایط تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک، پژوهش های حقوق تطبیقی، دوره ۱۸، شماره ۲
- شریفی، محسن و حبیب زاده، محمد جعفر و عیسائی، محمد و فرجی ها، محمد (۱۳۹۲). دگرگونی های مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در ایران، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۸۲
- صادقی گلدر، احمد (۱۳۶۶) عقد شرکت، مفهوم و متمم آن، فصل نامه حق، دفترنهم، بهار

صالح، علی پاشا، (۱۳۴۸) پلی کپی سر گذشت قانون، تهران، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی

صانعی، پرویز، (۱۳۷۲) حقوق جزای عمومی، تهران، گنج دانش، چاپ پنجم

صفار، محمد جواد (۱۳۹۰)، شخصیت حقوقی، انتشارات بهنامی، چاپ اول

صفار، محمد جواد، (۱۳۷۳) شخصیت حقوقی، تهران، دانا، چاپ اول

علمی یزدی، حمیدرضا (۱۳۹۲)، چالش های حقوقی تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک، پژوهش حقوق خصوصی، سال دوم، شماره چهارم، صص ۶۵-۸۴

علمی یزدی، حمیدرضا، (۱۳۹۲)، چالش های حقوقی تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک، پژوهش حقوق خصوصی، سال دوم، شماره چهارم، صفحات ۶۵-۸۴.

عیسائی تفرشی، محمد، کبیری شاه آبادی، (۱۳۹۳)، تحلیل حقوقی ماده ۱۰۷ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلام ایران: شرایط تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک، پژوهش های حقوق تطبیقی، دوره ۱۸، شماره ۲.

قهرمانی، نصرالله، (۱۳۸۴)، ماهیت حقوقی joint venture و مقایسه آن با نهاد های مشابه، مجله کانون وکلا، شماره ۱۹۰.

لوی، هانری برول، (۱۳۸۵) مسائل جامعه شناسی جزایی از مجله حقوق و جامعه شناسی، ترجمه مصطفی رحیمی، تهران، امیر کبیر.

(ب) قوانین و آیین نامه ها

قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران

قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران

(ج) منابع لاتین

Byron f. Egan "Challenges in Joint Venture Formation" 201 sponsored by the University of Texas School of Law and the Corporate Counsel section of the State Bar of Texas_ P. 1_ Hewitt , Ian; Joint Ventures, sweet & Maxwell, 2nd Edition 2001, London.